

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 6 (Aralık/December 2021), s. 1-9.
Geliş Tarihi-Received: 24.11.2021
Kabul Tarihi-Accepted: 02.12.2021
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1027898

Ali Ayçil'in Denemelerinde Hikâye Etkisi

An Affect of Short Story in Ali Ayçil's Essays

Alpay Doğan YILDIZ*

Öz

Ali Ayçil'in şiir, deneme ve hikâye türünde kitapları yayımlanmıştır. Ali Ayçil'in yayımlanan ilk kitabı bir şiir kitabıdır: *Arastanın Son Çırağı* (1999). Daha çok şair kimliğiyle bilinen Ayçil, aynı zamanda iyi bir deneme yazarıdır. Dört deneme kitabı vardır. Ayçil, sanatçı kimliğinin merkezinde şairlik olduğunu söyler. Gerçekten de edebiyat tarihleri Ayçil'i 2000 sonrası Türk şiirinin önemli şairleri arasında yazacaktır. Yine edebiyat tarihleri ileride Ali Ayçil ismini, 2000 sonrasında önde gelen denemecileri arasında da anacaktır. Ali Ayçil'in denemelerinin kendine özgü çeşitli niteliklerinden söz edilebilir. Bunlardan biri de yazarın denemelerindeki şiir tadıdır. Deneme yazan pek çok usta şair gibi onun denemelerinde de şiirin izini sürebiliriz. Yine yazarın denemelerini okuyanlar bu metinlerde kısa hikâyenin tadını da alacaklardır. Bu yazıda, Ayçil'in sanatında denemenin yerinden söz edilmiş, yazarın deneme kitaplarına ve bu kitaplardaki metinlerin genel özelliklerine değinilmiştir. Daha sonra Ayçil'in denemelerine ayrı bir tat veren hikâye unsuru yazarın son yayımlanan deneme kitabı *Usta Konuşmak İstiyor* merkezinde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Ayçil, deneme, kısa hikâye, şiir.

Abstract

Ali Ayçil has published books in the genre of poetry, essays and stories. His first published book is a poetry book named *Arastanın Son Çırağı* (1999). Ayçil, better known as a poet, is also a good essayist. He has four essay books. Ayçil says that poetry is at the heart of his artistic identity. Indeed, literary histories will write him among the most important poets of Turkish poetry after the year 2000. Again, literary histories will mention the name of Ali Ayçil among the leading essayists after the year 2000. Various peculiarities of his essays can be mentioned. One of them is the taste of poetry in his essays. Like many master poets who wrote essays, we can trace poetry in his essays. Again, those who read the author's essays will also enjoy a short story in these texts. The place of essay in Ayçil's art, the author's essay books and the general features of the texts in these books are mentioned in this article. Later, the short story element that makes Ayçil's essays different is interpreted through the author's last published essay book, *Usta Konuşmak İstiyor*.

Keywords: Ali Ayçil, essay, short story, poem.

Giriş

Ali Ayçil, 1969'da Erzincan'da doğar, Erzurum Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümünü bitirir. Şiirlerini ve şiir üzerine yazılarını *Dergâh*, *Hece*, *Kitaplık* gibi dergilerde yayımlar. Hâlen *Dergâh* edebiyat dergisinin yayın yönetmenidir (Ayçil,

* Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat/Türkiye, e-posta: adogan55@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8930-286X>.

2020a, s. 4). Ali Ayçil, edebiyat dünyasında şiirleriyle ve şiir kitaplarıyla adını duyurur. *Arastanın Son Çırağı* (1999) ve *Naz Bitti* (2001) adlı şiir kitapları birbirlerine yakın zaman dilimlerinde yayımlanır. Şairin üçüncü şiir kitabı *Bir Japon Nasıl Ölür* (2018) ile önceki şiir kitapları arasına uzun bir ara girdiği görülür. Şair, ikinci şiir kitabının ardından, üçüncü şiir kitabı yayımlanmadan önce üç deneme kitabı yayımlar: *Ceviz Sandıklar ve Para Kasaları* (2002), *Kovulmuşların Evi* (2007), *Yenilgiden Dönerken* (2011). Sanatçının dördüncü ve son deneme kitabı ise *Usta Konuşmak İstiyor* adıyla Ekim 2020'de yayımlanır. Ayçil'in *Sur Kenti Hikâyeleri* (2004) adını taşıyan bir de hikâye kitabı vardır.

Şiirle birlikte başka türlerde de yazan ve iyi şair olan pek çok ismin şair kimliği genelde daha çok bilinir. İyi deneme yazar; ancak şiir, hikâye, roman gibi başka türlerde de iyi eserler veren sanatçıların denemeci yönü genelde daha sonlarda hatırlanır. Böyle sanatçıların kendileri de muhtemelen bir türe, bu türün tanımladığı kimliğe kendilerini daha yakın hissederek. Ahmet Murat, bu konuyu Ali Ayçil'e şöyle sorar:

“Denemelerin var, öykülerin var, dergiciliğin de var ama şair olarak benim için sen öncelikle şairsin. Sen kendini nasıl görmek istersin? Bir de böyle farklı türlerde yazınca bir imge karmaşası da çıkabiliyor insanın kafasında.” Ali Ayçil, Ahmet Murat'ın bu sözlerine karşılık şunları söyler: “Bu soru şiir dışında farklı metinler yazan herkese soruluyor. Denemeler yazıyorsunuz ama kaleminizin merkezi neresidir, diye soruluyor. Biz şairiz, kaleminizin merkezinde şiir var” (Ayçil, 2020). “Kaleminin merkezinde şiir olduğunu” dile getiren Ayçil'in zihninde en baştan şiir vardır:

“Şiire başlayışımı ilgili birkaç cümlemin aydınlatıcı olacağını düşünüyorum; çünkü sonraları elimden bir hikâye ve birkaç deneme kitabı da çıktı. Oysa ben şiir yazmaya başladığımda kafamda düz yazı yazma düşüncesi yoktu. Şiire kendiliğinden ve beni şiire iten içsel bir kısım sebepler yüzünden başladım. [...] Şair olarak yazma yolculuğuna çıkmış ve bugüne kadar da şiirde ısrar etmiş biriyim; ama dönemlerim var ve şiir yayımlama aralığım konusunda farklı şeyler söylenebilir (Ayçil, 2018b, s. 68).

Edebiyat dünyasında önce şiirle sesini duyuran Ali Ayçil'in kendi ifadeleriyle “şiir yazmaya başladığımda kafamda düzyazı yazma düşüncesi yoktur.” Ancak hayat şartları, maddi ihtiyaçlar şairin yoluna düzyazıyı çıkarır:

“Bize bazen hiç hesapta olmayan şeyler de gelir. Bir düz yazı olarak gelir, başka bir metin olarak gelir. Bazıları o yola girmek istemezler. Şunu da aydınlatayım; ben düz yazıya geçmek için başladım. Bir gazetede haftalık bir sütunum vardı ve siyasete bulaşmamak için denemeler yazıyordum. Böyle bir damarım olduğunu ve bu damarın da gürül gürül aktığını o vakit keşfettim. [...] Yani benim düz yazı serüvenim düz yazı yazayım diye giriştiğim bir iş olmadı, İstanbul'dayım, çok kısıtlı bir gelirim var ve kalem dışında da bir becerim yok. Ben düzyazıya geçmek için başladım” (Ayçil, 2018b, s. 68-69). Geçinmek için düzyazıya başlayan şair, bu metinlerde de sanatçı tavrını korumak ister:

“Doğal olarak bir gazetede diyelim ki haftada bir kez yazma imkânı bulduk, o zaman şu soruyu kendime sordum: ‘Ne yazacaksın?’ Siyaset yazmak istemiyorum, tarih eğitimi aldım ama tarihe karşı fazla bir ilgim yok. E kitleleri coşturacak şeylerle alakam da yok; çünkü edebiyatta artık belli bir bilincim vardı ve şiirlerim yayımlanıyordu. İlk kitabım çıkmıştı hatta. O zaman ben de edebiyat mahsulü olan ve günlük hayata dair yazıları okumayı seven insanların ilgilenebileceği denemeler yazayım dedim. Böylece bir ara yol olarak hem bir gazetede haftalık bir yazı yazıyor hem de edebiyatın dışına çıkmamış oluyordum” (Ayçil, 2018b, s. 69). “Gazetelerde falan telifle bir şey yazmam lazımdı. Geçimimi kolaylaştırmam gerekiyordu. Politikaya girmek istemem. Politik metinler yazmak istemem, siyasi metinler yazmak istemem. Bir gazetede kültür

sayfasında hani böyle kitap tanıtımları falan o işin altına da girmek istemedim. Doğal olarak ben ne yapayım dedim, en zararsız, küçük de olsa bir telif katkısı olabilecek şey. Doğal olarak benim denemelerim bir ihtiyaçtan kaynaklandı” (Ayçil, 2020).

Bir gazetede düzenli olarak yazmaya başlayan Ayçil aslında çok daha önceden, on yedi yaşında bir üniversite öğrencisiyken düzyazılar kaleme almıştır:

“Henüz hiç yayımlanmadığı halde kendi kendime yazdığım denemelerim vardır, üniversitede, öğrenci evinde küçük bir masada. Ve yazma arzusunun yalnızca ötekine bir şey söylemekle ilgili olmadığını on yedi yaşındaki gencin Erzurum’da bir apartman katında küçük bir odadaki yazılarından biliyorum. Bir kısmı hala arşivimde duruyor. Diyelim bir film seyretmişim, bir Türk filmi onunla ilgili bir şeyler yazmak istemişim. Bu yazacağım metinlerin bir yerde yayınlanma imkânı yok, ihtimali yok, öyle bir ilişkim yok, ama ben onları yazmışım. Sonra yazmanın aslında başka türden bir arzu olduğunu, bir muhatap da her zaman gerektirmediğini sizinle yazı arasında karşılıklı bir alışveriş, bir iç boşalması, rahatlama durumu olduğunu çok erken yaşlarda keşfetmişim. Yani yazma bende edebi görünürlük arzusundan çok duygusal ve ruhsal rahatlama arzusuna denk düştü” (Ayçil, 2020).

“Yazmanın farklı türden bir arzu olduğunu” genç yaşta, liseden üniversiteye geçtiğinde hissedilen, yayımlamayı düşünmeden yazılar yazan, daha sonra şiirle uğraşan, iyi şiirler yazan ve yayımladığı iki şiir kitabı olumlu tepkiler alan Ayçil, bir süreli yayında düzyazılar yazmaya başlayınca “böyle bir damarı olduğunu ve bu damarın da gürül gürül aktığını o vakit keşfeder” (Ayçil, 2018b, s. 68). Bu yazılar okurdan olumlu tepkiler alır. İyi bir yazar olduğu da görülen şairin yazılarını okurları, üniversite öğrencileri keser ve saklarlar; bunu gören yazar şaşırır (Ayçil, 2020). Ali Ayçil, “deneme” olarak nitelediği söz konusu düzyazılarının okurdan aldığı olumlu tepkiyi şöyle değerlendirir:

“İnsanların gönlüne hitap eden, daha hüznükâr yanları olan insani metinler. [...] Bir ihtiyaçtan ötürü başlayan bu süreci ben edebiyatın içinde kalarak ve gerçekten gönüllü bir iş olarak yani, müş gibi yapmadan, bundan dolayı benim denemelerim plastik şeyler değildir. Evet, üslupçudur, gerçekten Türkçesine çok özen gösterilmiştir. Buna sadece bir özen demeyeyim. Zaten Türkçemiz neyse odur. Benim Türkçem böyle. Hani Tolstoy’un Sanat Nedir’inde metinler için söylediği bir şey vardır: Siz bir metni yazarken ne kadar samimiyseniz okur da bir metni okurken o kadar samimiyeti algılar. Sözcüklerin gözükmeyen torbacıkları vardır. Ve eğer bir yazar, romanda da böyledir hikâyede de böyledir, şiir biraz daha karışık, bir metni ne kadar hissetmişse o sözcüklerin o torbacıklarında o his okura kadar ulaşır ve okur da o metni öyle hissetmeye başlar. Bundan dolayı, bu metinler gerçekten yazarın da mağduru olduğu hem psikolojik, şehirle ilgili, günlerle ilgili durumları içtenlikle paylaştığı için aslında hepimizin bir anlamda hissedebileceği, söyleyebileceği şeyler oldu. Deneme okuru Türkiye’de çok fazla yoktur ama iyi kötü bu tür metinlerin takipçisi oluştu” (Ayçil, 2020).

Ali Ayçil, denemelerini yazdığı yıllardaki toplumsal ortama, bu ortamda yazdığı denemelerin okura ulaşması hakkında şunları söyler: “Bu denemelerin yazılmaya başlandığı 2000’li yılların başlarında ise bizim camiamızın çok mağdur edildiği, insanların anlaşılmadığını düşündüğü zamanlardı ve yazdığım siyaset dışı denemelerde pek çok insan kendisini buldu. Kendi yoksulluğunu, yalnızlığını... ve bu yazılar sanki bir dost mektubuymuş gibi algılandı (Ayçil, 2018c, s. 20).

Kafasında düzyazı yazmak yokken hayat şartları kendisini bu alana yönelten, yazdığı düzyazılarda kendine belli sınırlar çizen ve şair yanı düzyazılarına da yansıyan Ali Ayçil’in bu yazılarını okur da sıradan düzyazılar olarak algılamaz. Bu yazılar sıradan

günlük yazılar değildir. Bunlar, daha özel düzyazılar; en genel tanımlamayla “deneme” dirler.

Şairi aynı zamanda bir “entelektüel” olarak gören Ayçil, düzyazı yazmayı bir sorumluluk olarak da algılar: “Şairin bir entelektüel olarak ancak düzyazıyla yerine getirebileceği bir kısım görevler olduğuna inanıyorum. [...] İyi bir şairin entelektüel olarak düzyazısının da olması gerektiğini. Ve ille deneme yazması, bir tür olarak hikâye yazması gerekmiyor. Olması gerektiği kültür ortamımızın ancak bu şekilde metinsel bir zenginlik kazanabileceğini düşünüyorum.” (Ayçil, 2020).

Sözlükler, deneme için “serbest, kişisel, bir sonuca varma iddiası taşımama” gibi nitelermeleri kullanıyorlar. Yavuz Demir, “Deneme nedir?”in cevabını aramaya “çoğulculuk, çok halli görünüm” cevaplarıyla başlar (Demir, 2020, s. 26). Turan Karataş, denemenin sınırları geniş olduğu için tarifini yapmanın zorluğuna vurgu yapar. “Deneme çok özellikli ve çok örnekli bir yazı. Sınırları geniş olduğu için, kimi örneklerin başına buyrukluğu sebebiyle ele avuca sığmıyor. Geniş çerçevesi içine girebilen bütün ürünlerin özellikleriyle örtüşen bir tarifini yapmak zordur” (Karataş, 2020, s. 28). Karataş, denemenin bazı özelliklerini ise şöyle sıralıyor: “En iddiasız, fakat iddiası olan bir yazıdır deneme. Hiçbir şey söylemeyen yazı değildir. [...] özsüz, konusuz, meselesiz, hedefsiz deneme olamaz. Lafazanlıkla vücut bulmuş geveze bir çelenk, bir çeşit söz güzellemesi değildir. Kuşkusuz bir fikri, bir inancı, görüşü, duyusu olmalıdır. Onu dile getirmeli, tartışmalı, anlatmalı, savunmalıdır” (Karataş, 2020, s. 29).

Edebiyat Söyleşileri'nde Ali Ayçil, Ahmet Murat'la yaptığı söyleşide “deneme” genel nitelmesiyle adlandırılan yazılardaki çeşitlilik hakkındaki görüşlerini şu sözlerle açıklar:

“Deneme bir çeşit değil. Orhan Koçak bugün bir denemeci, Nurdan Gürbilek de denemeci, Ahmet Hâşim de bir denemeci, Orhan Pamuk da bir denemeci, sizin de şiir artı denemeleriniz var, ben de denemeler yazdım. Şimdi bundan dolayı mesela bazı denemelerin biraz hikâye ile biraz şiirle irtibatlı, böyle belli bir yere bakmayan, yani sanatın kendi içinden çıkan ve dış dünyayı o içeriden çıkan duygularla tasvir eden bizim gibi denemeciler var. Yani yaşamın herhangi bir anında ne hissediyoruz. Bunlar subjektif şeylerdir. Sizin hissettiğiniz o an, bir başkası tarafından başka şekillerde hissedilebilir. Meselâ bir de Nurdan Gürbilek'in yazdığı denemeler var. Bu denemelerde diyelim ki bir Tanpınar metnine, bir Oğuz Atay metnine dair uzun uzun bir şey anlatıyor. Bunlar akademik bir metin de değil hani bilimsel bir metin de değil. Ama tam olarak biraz önce kastettiğimiz tarzda denemeler de değil. Çünkü denemeciye sınırlayan bir anlatı alanı var, bir başka metin var. Doğal olarak bir taraftan deneme ama denemenin bir şekilde bağlı bulunduğu bir nesne var bir başka metin var, bir sınırlayıcısı. Sizin ve benim denemelerimde bu sınırlayıcı öğeler yok. Doğal olarak ne kadar samimiyseniz halet-i ruhiyeniz o ânı ne kadar iyi çerçeve içine alıyorsa denemeniz o oranda başarılı oluyor. Hâşim gibi insanlarda ise halet-i ruhiye belli oranda var ama kültür yüksek. ...Onun için bazı denemeler de belli bir kültür birikimine sahip olan bir adamın hissiyatlarına çok kurban etmeden bir durumu belli bir kültür içerisinde anlatabilmesidir. Biz tam öyle de değiliz. Yani, bundan dolayı deneme derken aslında denemeler var.” (Ayçil, 2020).

“Edebiyatın yaşadığımız dünya ile ilgili olduğuna” inanan Ali Ayçil, kendisinin hayatla ilgili bir sanatçı olduğunu söyler:

“Ben son derece hayatla ilgili birisiyim. Ancak aynı zamanda da hayata küsmüş gibi duruyor olabilirim. Edebiyatın da tıpkı bizim gibi bugün içerisinde yaşadığımız dünya ile ilgili bir şey olduğunu düşünüyorum. Doğal olarak yaşamış olduğunuz zamanın dili, ihtiyaçları, malzemeleri, şehir yapısı bütün bunlar bizim edebiyatımızın

bakış alanına giriyor. Özellikle denemelerimde günlük hayatın içerisinde hissettiğim gördüğüm şeyleri yazdım. Mesela, Üsküdar'da bir çeşmenin kurnasında on beş yıl boyunca oturan ve genç kızlığını gördüğüm insanın bilemediğim bir kederle iki üç kat hızla yaşlanarak çöküşünü gördüm. Bu ağır bir durumdur. Ama aynı zamanda sokakta oynayan çocukları da görüyorum. Yani yaşamdır, karşımızda olan. Bu yüzden edebiyatın dışarıklı malzemesi hep günceldir. Edebiyatçının ister ileriye ister geriye yapacağı yolculukları mümkün kılan şey; bugünün insanının onu güncelleyebilmesidir. O yüzden edebiyatın bir diğer yüzü de zaman aşımına uğramış durumları güncelleyebilme yeteneğidir." (Ayçil, 2019, s. 48).

Ali Ayçil'in Denemelerinde Hikâye Etkisi

Denemenin farklı tarzları olduğunu belirten Ali Ayçil, bazı denemelerin biraz hikâye ile bazı denemelerinse biraz şiir ile irtibatlı olabileceğini söyler (Ayçil, 2020). Yazarın denemeleri okunduğunda, bu metinlerin pek çoğunda şiir tadı hissedilir. Bunu, Yıldız'ın ifadeleriyle "daha özel bir duygulanmanın, daha özel bir tecrübenin muğlak, çağrışımlara daha çok açık, görülebilecek bir tecrübeye gönderme yapmayan anlatımları olan metinler anlamında" söyleyebiliriz (Yıldız, 2020, s. 873). Bunlar, "daha yavaş, daha sabırla okunması gereken, herkesin tam anlamıyla anlam dünyasına giremeyeceği, belki mutlak bir anlam da teklif etmeyen metinler"dir (Yıldız, 2020, s. 873). Ali Ayçil'in *Usta Konuşmak İstiyor* ve önceki deneme kitaplarında da özel bir tarzda kullandığı "cümle tekrarları" başka şeylerin yanında metne ritmik bir düzen, ayrı bir ahenk de katar.

Yazarın denemelerini okurken okurların zihninden, kendi birikimlerine göre farklı şeyler geçecektir: Meselâ, yazarın ilk deneme kitabı *Ceviz Sandıklar ve Para Kasaları*'nda (Ayçil, 2002) kitaba adını veren denemede iki zihniyet üzerinde düşünürken eğer yetişmişsek ninemize; onun sandığına gideriz. "Çanta"da Erkan ile anlatıcı üzerinden kendi ortaokul yıllarımız gelir aklımıza. "Dağların Şehre Vuran Gölgesi"nde anlatılan Erzincan'dır, ama anlatılanlar bize bir yandan çocukluğumuzun, gençliğimizin şehrini, şimdi yaşadığımız şehri düşündürür. "Çay Ocağı", bizim çay ocağımızdır; oralarda tartışanlardan, dünyaya nizam verenlerden, sonra hayatın gerçek yüzünü görenlerden biri de bizizdir. Uzun Samsun, Tekel 2000 içenlere yetişmişsek, onlardan biri olmuştuk yahut tütün içenleri gözlemlemişsek "Uzun Samsun İçenler Aşireti"nin sosyolojik gözlemini daha iyi anlarız. Hayatımızda iki satır yazı yazmışsak, bunları yayımlatmak istemişsek "Kendi Hurufatının Altında Ezilenler" başka şeyler söyler bize. "Annesi Erken Ölmüşlerin Yüzü", "Süpermarkete Dönüşen Baba", "Bazı Anneler Üveydir" herkese bir şeyler söyler; ama baba ve anne olanlara, öksüzlere ise çok daha fazlasını söyler.

Kovulmuşların Evi'nde yer alan (Ayçil, 2018) "Anneme İyi Bir Oğul"; annesiyle, babasıyla konuşamayan bir geleneğin, bir neslin sesi olduğu kadar çocuk ne kadar uzaklarda olsa da çocuğun her daim annenin yüreğinde olduğu gerçeğini hatırlatır. "Küçük Şehirlerin Anonslu Ölümü", "Artık Göze Batmayan Ölüm", ölüm üzerine; daha doğrusu ölenler üzerine değişen tavrımızı düşündürür. "Büyük Kent", "Bakmalar", Kıyı"daki kent içinde olan, ha anlatıcıdır ha biz. *Yenilgiden Dönerken* (Ayçil, 2018a) adlı kitapta "Tehir Duası"ndaki yolcuda Anadolu'yu, treni, otobüsü bilen, hele de belli bir yaşa gelmiş herkesten bir parça vardır. "Bot" pekâlâ size ait, sizin mahalledeki bir tecrübe olabilir. Biraz düşünürsek biz de "Birazdan Gelir" diye zaman zaman onu beklemiş olduğumuzu hissederiz. "Sevgili Tütün" tiryakilerin; "Ekmeğin Güzelliği" toprağı, buğdayı, ekmeği bilenlerin ortak sesidir. İstanbul'a yazılan "Senin İçin Dört Sebep", hadi sen de kendi şehrine dört sebep say, dedirtir insana. Ortaokul çocuğu büyümüş, çantaları artık "Bir Şairin Çantası(nda)" olmuş, çantalar gözlemleri ve içindekilerle sahibini bize anlatır olmuşlardır (Yıldız, 2020, s. 872-73).

Bu metinler, ortak tecrübeye seslenme yönüyle kimi okurlara belki daha yakın gelebilir. Okur bu denemelerde az ya da çok bir “hikâye tadı” da alır. Ya da bu denemeler okuru zihnindeki bir hikâyeye doğru götürür. Yazarın bazı denemelerinde ise hikâye tadı çok daha belirgindir. Ali Ayçil'in denemelerindeki hikâye tadını, onun denemeciliğinin önemli bir damarı olan hikâye ile irtibat konusunu yazarın son deneme kitabı *Usta Konuşmak İstiyor*'daki (Ayçil, 2020a) kimi denemelerde de görmek mümkündür.

Öncelikle şunu söyleyelim, *Usta Konuşmak İstiyor*'da Ayçil'in özellikle “Hamuşan” adlı ilk bölümdeki pek çok denemesinde hikâye tadı hissedilir. Bunda, söz konusu denemelerde bazen kendisinden bahsedilen, bazen de kendisinden bahseden insana dair insani tecrübelerle karşılaşılıyor olmak etkilidir. Söylenenler; soyut, genel kavramlar, varsayımlar üzerinden değil insana ait tecrübelerle, insan sıcaklığı ile söylenir. Zaten hikâyede, romanda yapılan da insani tecrübeyi anlatmaktır. Hikâye tadı aldığımız denemelerde kendisi üzerinden bir deneyimin, duygunun paylaşıldığı insanı zihnimizde bir mekâna yerleştirebilir, bu mekânı belli bir zaman diliminde hayal edebiliriz. Söz konusu bazı metinler ise bizi doğrudan bir mekâna (Sultantepe, Barbaros Bulvarı vb.) davet ederler.

Ancak, Ali Ayçil'in kimi denemelerinde hikâye tadı, havası çok daha belirgindir. Hikâyeyi en genel ifadeyle bir olayın anlatılması olarak tanımlarsak, olayın; kişi, mekân, zaman, anlatıcı ile var olduğunu göz önünde tutarak yazarın kimi denemelerinin her şeyiyle kısa hikâyeye sayılabileceğini söyleyebiliriz. Bu konuyu, yazarın son deneme kitabı olan *Usta Konuşmak İstiyor*'da yer alan iki metin üzerinden tartışalım:

Kitaba da adını veren “Usta Konuşmak İstiyor”, “Usta oturduğum masanın kenarından üç kez geçti. Birinde selam vererek, diğer ikisinde göz ucuyla bakarak.” cümleleriyle başlar (s. 37). Mekân bir lokantadır, ustadan söz eden; hikâye terminolojisiyle anlatıcı (denemeci mi, Ayçil mi demeli yoksa?) sabah lokantadadır. Usta'nın konuşmak istediğini hisseder: “Bu sabah ustanın içinde bir kurt var, kıyıdayıp duruyor; yanımdan geçerken, boynumu yarım çevirip arkasından bakıyorum. Yıllardır tanıdığımız bir insanın yüzü değil daha çok arka cephesi konuşur. İşte ustanın omuzları ve sırtı, yana düşmüş kolları; küçük başarılarla bugüne kadar idare edilmiş hayatın hazan düşmüş dalları. Usta istese de istemese de bedeni ölüme hazırlanıyor...” (s. 37). Usta'nın konuşmak istediğini anlayan ve yıllardır tanıdığı adamın ardından bakınca onun yavaş yavaş ölüme yürüdüğünü sezen anlatıcı, “Garip konuşmalarına alışkın olduğu için, tezgâhtan kasaya dönerken onu cepheme alıp, artık bir sohbeta hazır bulunduğumu gösteren birkaç cümle kuruyorum” der ve “Usta, yirmi senedir şu koridorda tezgâhla kasa arasında mekik dokuyorsun. Ama bakıyorum hiç bıkkınlık yok üzerinde” sözleriyle sohbeti başlatır. Bütün bunlar, “anlatıcı, kişi, yer, zaman”ın varlığında bir olayın anlatımıdır. Usta, emekli olmak, ömrünün kalan kısmında artık en azından zamanının bir kısmını köyünde geçirmek istemektedir. Yıllardır tanıdığı adama/ustaya dair o sabahki gözlemlerini, adamla konuşmalarını hikâyeye eden anlatıcı (“Ali Bey”, s. 38) “Neyde hevesin kaldıysa onu yap,” der Usta'ya.

Deneme olarak yayımladığı kimi metinlerinde Ali Ayçil'in aynı zamanda iyi bir kısa hikâyeci de olduğunu göstermek üzere *Usta Konuşmak İstiyor*'dan seçtiğimiz diğer metin “Kısa Çöpün Yevmiyesi”dir. Bu metinde de mekân bir lokantadır. Metinde anlatıcı, okuru lokantada bulaşık yıkayan “otuzlu yaşlarda ve biraz yorgun” olan bir kadının hikâyesine dâhil eder. “Kadını uzun uzun anlatacak hiçbir malumata sahip değilim.” diye söze başlayan anlatıcı, ona dair tahminler yapar. “Evlenme çağındayken, iyi halli bir evlilik hayal edebilecek kadar eli ayağı düzgün. Ama işte burada ve bulaşık yıkıyor.” dediği kadında bir “halk kadını” duruşu görmüştür: “Onu haftada birkaç gün lokantanın açık mutfağında, musluğun önünde, ellerinde eldiven, sürekli bulaşıkları yıkarken ve

durularken görüyorum. Eğer ellerinde eldiven yoksa bu kez yıkadıklarını kuruluştur. Bu işi akşamleyin evinde de sürdürdüğünü tahmin etmek zor değil. Zaman zaman gözlerini salondan yana çevirip, yemek seçen müşterilere baktığı da oluyor. Bütün halk kadınları gibi o da insanları bir bakışta tanıyabiliyor; sonradan görmeleri, hazmede hazmede merdiven çıkanları, mızızları, şımartılmışları, durumu pek de iyi olmayanları, talihsizleri ve talih kuşu konanları. O, talih kuşu konmayanlardan" (s. 47). "Büyük ve işlek, özellikle öğlen vaktinde oturulacak yer kalmayan" lokantada çalışanları gözlemleyen, onlara dair zihninde yorumlar yapan anlatıcının o gün dikkati daha çok bulaşıkçı kadın üzerindedir.

Kadın, ortalık sakinleşince oturup biraz dinlenir, cep telefonuyla konuşur, "konuşurken yüzünden bir bulut gelip geçer." Kadın, "patronların henüz iş başı yapmadığı bu erken vakitlerde lokantayı geçici olarak idare eden kasiyer kıza bir şeyler" anlatır. Kasaya yakın olan anlatıcı konuşulanların bir kısmına kulak misafiri olur: Kadının hastaneye gitmesi gerekmektedir, ama hastaneden dönme saatine göre yevmiyesinin ne kadarının kesileceğini öğrenmek ister. Hastaneye gidip hemen dönmek kolay değildir. Kasiyer kız, bir dert ortağı gibi "Abla erken gelmeye çalış, erken gelersen 30 lirayla kurtarırısın, gecikersen 50 lirayı gitmiş bil" deyince, "Yani bir saat geciksem, yine keserler mi?" diyen kadının yüzünde "öncekilere benzemeyen ağır bir bulut" görür. Kadının içinde bulunduğu çıkmaz, onu izleyen anlatıcıyı da etkiler.

Sonuç

Ali Ayçıl'ın, bir hikâye kitabında çok iyi kısa hikâyeler olarak yer alabilecek denemelerine örnek olarak seçilen iki metindeki ortak yönler bakıldığında neler görülür? İki metinde de bir hikâyeyi var eden öyküleme ile birlikte gördüğümüz "olay, anlatıcı, kişiler, mekân, zaman" öğeleri vardır. Bunların olması, bir metne hikâyeye (burada söz konusu olduğu üzere Ali Ayçıl'ın metinlerine) niteliği kazandırır. Fakat bu tespit aslında çok önemli ve değerli değildir. Asıl önemli ve değerli olan; metinde hayat bulan hikâyenin, okurun da kullandığı dil ile özel bir tarzda anlatılmasıdır. Bu "özel tarz"ı dile dökmek çok da kolay olmadığını bilerek Ayçıl'ın bahse konu olan metinlerinde dikkat çeken kimi özellikleri yorumlayabiliriz.

Ali Ayçıl'ın üzerinde durulan "hikâyeye yakın" denemeleri her şeyden önce son kitabındaki ve önceki kitaplarındaki denemeleri gibi yazarca belirlenmiş belli hacme sahip metinlerdir. Bu sınırları belirlenmiş belli bir hacmin oluşmasında, yazarın yayımladığı ilk denemelerini bir süreli yayında yayımlaması etkilidir denebilir. Süreli yayınlarda, düzenli olarak yazan yazarların belli hacimde sayfaları, sütunları vardır. Bu metinler, orta boy kitap hacminde genelde 2,5 ile 3 sayfa arasında metinlerdir. Metinlerin az bir kısmının 3 sayfayı çok az geçtiği görülür. Bir yazarın, denemecinin yazacaklarını belirli bir hacme sığdıracak olması onu sınırlar. En söylenmesi gerekenleri sınırlı hacme almaya, söylenmesi de olabilecekleri dışarıda bırakmaya zorlar. Belirli bir hacimde yazabilmeye yazarın şair yönünün katkı yaptığını düşünebiliriz. Şiir nesre göre sözü daha kısa söylemek ise, şair bir yazar olan Ayçıl'ın sözü kısa söyleme alışkanlığından söz edilebilir. Bir düzyazı yazarı, denemeci sözü kısaltabilir. Ancak bir hikâyeye yazarının sözü kısaltabilmesi daha başka bir şeydir. Çünkü hikâyeye anlatmak, sözü uzatmaya çok müsaittir. Hikâyede kısa olanın makbul olup olmadığı tartışılabilir. Bazı hikâyeler kısaltılamaz, çünkü anlatılması gereken öykü uzundur. Her hikâyeye kendi gerçekliği içinde değerlendirilmelidir.

Ali Ayçıl'ın bahse konu olan 2.5-3 sayfalık metinlerinde anlatıcı istese sözü rahatlıkla uzatabilir. Hatta başka bir söyleyişle, istemese de uzatabilir. Meselâ ilk metinde, "ben ustayı yirmi yıldır tanıyorum; beyaz gömleğini ne zaman giyip çıkardığını,

gözlüklerinin derecesini, oğullarının ve kızlarının düğün telaşını, hangi partiyi desteklediğini..." (s. 37) diyen anlatıcı, Usta'yı tanıdığına delil olarak saydığı her bir ifadeden yol alarak açıklamalar yapabilir, alt öykülere yelken açabilir. İkinci metinde lokantada çalışan kadını "uzun uzun anlatacak hiçbir malumata" sahip değilim diyen anlatıcı ona ait tahminler, onu mukayese ettiği "halk kadını" olmayanlar, imeceyle çalışanlara benzettiği lokanta çalışanları, şefin bazen onları azarlaması... ya da kendi hikâyesi üzerinden sözü uzatabilir. Yani aslında anlatıcı, kadın hakkında fazla malumata sahip olmadığı için sözü uzatmıyor değildir. Zira yirmi yıldır tanınan usta hakkında da söz uzatılmamıştır. Söz bile isteye kısa tutulur.

Bu kısa metinlerde Ali Ayçil, kısa bir zaman dilimine sığan bir olayı hikâye eder. Bir olay vardır; ancak anlatılan "olay"dan daha önemli olan olayla birlikte hikâyesi anlatılan kişinin gerçekliğidir. "Ben son derece hayatla ilgili birisiyim. [...] Özellikle denemelerimde günlük hayatın içerisinde hissettiğim gördüğüm şeyleri yazdım." diyen (Ayçil, 2019, s. 48) Ali Ayçil'in hikâyeye yakın duran bu metinlerinde günlük hayattan "halk insanları"nu anlattığını görüyoruz. Bir başka metinde, "Kundura Tamircisi"nde sabahları durakta otobüs beklerken yarı bodrum katındaki dükkânında "gerçekten bazı uzuvları çalışan ve emeğin güzelliği" (s. 52) kundura tamircisi, Ayçil'in dikkatine takılan halk insanlarından biridir.

Olay anlatımının az olduğu bu hikâyeleri asıl değerli kılan; anlatıcının, anlattığı kişilere, o kişiler etrafında diğer insanlara, insanlık hâllerine, yaşadığımız hayat macerasına... dair tespitleri, yorumlarıdır. Bu tespitler ve yorumlar da elbette uzatılmamıştır, kısa ve özdür. İlk hikâyede her şeyini yoluna koymuş bir insanın geleceğe dönük hayallerinde "ölüme hazırlanışı"ni sezmek önemli bir dikkattir. Usta'nın hâli, onu dinleyen "Ali Bey"de olduğu gibi okurda da duygulanmaya sebep olur. Bulaşıkçı kadının gerçekliğinde bir başka insanlık hâlini gösterir yazar bize. Hastaneye gitmek ve yevmiyesinin kesilmesi arasında yaşadığı çatışmayla yüzüne "ağır bir bulut" çöken kadının gerçekliği, günlük hayatta emekleriyle bizim hayatımızı güzelleştiren, ama hikâyelerini görmediğimiz yanı başımızdaki insanları düşündürür. Dolayısıyla Ali Ayçil'in bu metinleri; hikâyenin hayatın içinde, yanı başımızda olduğunu da gösterir.

Ali Ayçil'in, kısa bir metinde, kısa bir zaman dilimindeki insan hâllerini okurla paylaştığı hikâyeye tadı ağır basan denemelerinin ve elbette diğer denemelerinin en önemli niteliklerinden biri dilidir. Yazar, "edebiyatın içinde kalarak, gönüllü bir iş olarak" yazıldığını ve "plastik şeyler olmadığını" söylediği bu metinlerin dilini "üslupçu, Türkçesine çok özen gösterilmiş, samimi" bir dil olarak niteler (Ayçil, 2020). Sıradan görünen hayat karelerinde farklı şeyler görebilen yazar, bu gördüklerini fark edebilenlere lezzet veren bir Türkçeyle anlatır: "Her halkın bir neşelenme biçimi vardır ve ben işte şu mutfakta çalışan kadının içe doğru gülüşünün okullarda gösterilmeyen nefis bir memleket fotoğrafı olduğunu biliyorum. Uzun yıllar kadrajına giremediğim bir fotoğraf" (s. 48). Meselâ, ilk cümlede "her halkın neşelenme biçimi", "içe doğru gülüş", "okullarda gösterilmeyen nefis bir memleket fotoğrafı" ifadeleri; ikinci cümleyi oluşturan "Uzun yıllar kadrajına giremediğim bir fotoğraf" ifadesinde dilin söyleyiş ve anlam yönü üzerine yorumlar yapılabilir. Ayçil'in diğer denemelerinde ve doğrudan bir hikâyeye anlattığı denemelerinde bu türden onlarca cümleye rastlarız. Onun dilinin en belirgin yanlarından olan bu durum, okuru rahatsız etmez, dilin doğal hâli gibidir.

Kaynakça

- Ayçil, A. (2002). *Ceviz Sandıklar ve Para Kasaları*. İstanbul: Şûle Yayınları.
- Ayçil, A. (2018). *Kovulmuşların Evi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ayçil, A. (2018a). *Yenilgiden Dönerken*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ayçil, A. (2018b). *Ali Ayçil ile Şiire, Öyküye, Editörlüğe Dair/Söyleşi* (Söyleşenler: Zeynep Arkan, Fatma Özkaya, Cengizhan Genç). *Hece*, 263, 67-81, Kasım.
- Ayçil, A. (2018c). *Ali Ayçil ile/Söyleşi* (Söyleşenler: Taner Sarıtaş, Cengizhan Genç). *Tahrir*, 13, 15-21, Mayıs-Haziran.
- Ayçil, A. (2019). *Şiir Bir Hakikat Durumudur/Röportaj* (Söyleşen: Deniz Demirdağ). *Kitabın Ortası*, 29, 46-49, Ağustos. (http://www.bilimevi.com.tr/kitabin_ortasi,yayin-202) [Erişim Tarihi: 21.09.2021].
- Ayçil, A. (2020). *Edebiyat Söyleşileri*, (Söyleşen: Ahmet Murat), 47.Bölüm, TRT2, 9 Ocak. (<https://www.youtube.com/watch?v=e-1B5nwAIdQ>), [Erişim Tarihi: 21.09.2021].
- Ayçil, A. (2020a). *Usta Konuşmak İstiyor*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Demir, Y. (2020). Bir Muamma Edebî Tür: Deneme. *Hece (Türk Edebiyatında Deneme Özel Sayısı)*, 282/283/284, 26-27.
- Karataş, T. (2020). Bir Edebî Tür Olarak Deneme. *Hece (Türk Edebiyatında Deneme Özel Sayısı)*, 282/283/284, 28-36.
- Yıldız, A. D. (2020). Ali Ayçil: Kaleminin Merkezinde Şiir Olan Bir Yazardan Denemeler. *Hece (Türk Edebiyatında Deneme Özel Sayısı)*, 282/283/284, 870-874.